

ULUCAMI

Uşak Ulucamii

örtüyü teşkil eden kubbeler sekizgen kasnaklıdır. Beş birimli öndeki son cemaat yeri pâyelerin taşıdığı sivri kemerler üzerinde sekizgen kasnaklı kubbelerle örtülüdür. Son cemaat yerinde mihrap ekseninde ve pahlanmış köşelerde girişler bulunmaktadır. Yatık dikdörtgen planlı harim dört pâyeye ile üç bölüme ayrılmıştır. Geniş tutulan orta aksta önde sivri beşik tonoz örtülü bir birimle mihrap önünde merkezî kubbeli bir birim yer alır. Yanlarda farklı boyutlarda üçer kubbeli birim mevcuttur. Büyük sivri kemerler üzerine oturan ve pandantiflerle geçişi sağlanan kubbeli birim kuzey yönünde büyük sivri kemerle tonozlu birime, daha alt seviyede ikişer küçük sivri kemerli açıklıkla yanlara bağlanmaktadır. Harime biri son cemaat yerinde, diğer ikisi yan cephelerde olmak üzere üç kapıyla geçilmektedir. Kuzeyde mihrap eksenindeki kapı diğerlerinden daha geniştir ve yuvarlak kemerli bir açıklığa sahiptir. Kapının etrafı tek sıra mukarnaslı bir frizle çevrelenmiştir. Kapı kanatları demirdir. Harim tek sıra pencere ile aydınlatılmıştır. Harim mekânında kubbe, pandantifler, kemerler ve pâyelerde "C-S" kıvrımlı iri yaprak motiflerinden oluşan barok özellikli süslemeler bulunmaktadır. Kesme taş malzeme ile ele alınan mihrap geniş bir bordür içerisinde mukarnaslı ve yarım daire nişlidir. Mihrap nişinde iki yana açılan perde motifi görülmektedir. Ahşap minber ise tamamen yenidir. Caminin batı cephesinde kibleye yakın bir konumda

yer alan minare kesme taştan kare bir kaide üzerinde tuğladan silindirik gövdeli, tek şerefeli ve kurşun külâhlıdır. Minareye geçiş caminin içinden sağlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Kasım İnce, *Uşak'ta Türk Mimarisi*, Isparta 2004, s. 19-23; Ali Osman Uysal, *Germiyanogulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Ankara 2006, s. 193-199; Mahmut Akok, "Uşak Ulu Camii", *VD*, sy. 3 (1956), s. 69-72, rs. 1-2; Erdem Yücel, "Uşak'ta Türk Devri Yapılan", *TTOK Belleteni*, XXX/309 (1971), s. 10-12.

İSMAİL ORMAN

Van Ulucamii. Eski Van şehrinin ortasında yer alan yapı günümüze harabe şeklinde ulaşmıştır. Caminin kitâbesi ya da vakfiyesi yoktur. 1970-1973 yıllarında yapıya ait kazıları yürüten Oktay Aslanapa kazıda ortaya çıkarılan tonoz yıkıntıları, duvar süslemeleri, harç cinsi ve tekniğinden yola çıkarak camiyi Karakoyunlu Hükümdarı Kara Yüsun'un saltanatında 1389-1400 yıllarına tarihlendirir. Ahlatşahlar döneminde inşa edilmiş olduğunu belirtenler de vardır. 1655'te yapıyı ziyaret eden Evliya Çelebi, Van Ulucamii yanında bir de medresesinin olduğunu belirtir. Caminin 1913 yılında yayımlanan fotoğrafları eldeki en eski fotoğraflardır ve cami o tarihte de harabe durumundadır.

Tesbitlere göre 22,30 × 26,30 m. ölçülerinde dikdörtgen planlı yapı günümüze kadar temel seviyesinde duvarları ve kısmen minaresiyle gelebilmiştir. Mihrap önünde birbirine sivri kemerlerle bağlanmış 9 m. çapında kubbe ile diğer kısımlar sekizgen pâyeler tarafından taşınan, kuzeyde üç, doğu ve batıda iki sıra halinde yıldız tonozlarla kapatılmıştır. Doğduvarı üç kademe halinde güneye doğru genişler. Yapı doğuda beş, güney ve batıda dörder, kuzeyde üç adet büyük pencere ile aydınlatılmıştır. Kuzeybatıda dışa taşkın minare kaidesi görülür. Zeminden yaklaşık 2,90 m. yukarıya uzanan kaide 4,61 m.

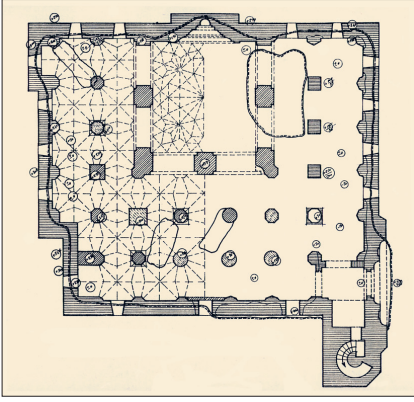
çapındaki silindirik minareye geçişi sağlar. Minarenin kuzey yönüne mazgal penceresi açılmıştır. Bugün minarenin külâhi ve kapısı yıkık vaziyettedir. Ancak 1911'de şerefesinin ayakta olduğu ve şerefeye geçişin mukarnaslarla sağlandığı bilinmektedir.

Cami asıl önemini zengin süslemelerinden alır. Kazıdan çıkarılarak Van Müzesi'nde sergilenen parçalarda bitkisel, geometrik desenler, bunların aralarındaki yazı kuşakları, kabalar, derz motifleri ve üç dilimli süsleme kemerleri bulunmaktadır. Yapı ayrıca yoğun biçimde alçı süslemeye sahipken çini görülmez. Camide tuğla ve alçı birlikte kullanılmış, doğal renklerinin yanı sıra sarı, yeşil, kırmızı ve mavi renk boyalı görsel etki yükseltilmiştir. Yapının kademeli sivri kemerin çevrelediği cümle kapısında üstte yıldız kompozisyonu, bunun altında kûfi harflerle yazılmış kitâbe kuşağı yer alır. Mihrap önündeki kubbenin içi her biri ayrı geometrik motifler taşıyan mukarnaslarla doldurulmuştur. Mukarnaslara geçişi sağlayan köşe dolguları ve üst örtüyü meydana getiren tonozların iç bükey yüzeylerinin çok çeşitli bitkisel kompozisyonlarla bezendiği görülmektedir. Yapının diğer birimleri gibi mihrabı da parçalar halinde günümüze ulaşmıştır. Van Müzesi'ne kaldırılan bu parçalar elverişsiz koşullar yüzünden yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bachmann'ın yayımladığı fotoğraflar ve G. Schneider'in çizimleri esas alınarak kazı sırasında çıkan parçaların tesbiti mümkün görülmektedir. Tuğla ve alçı ile hazırlanmış mihrap dış cepheye dikdörtgen biçiminde taşar. Malzeme ve süsleme yönünden İran'daki Büyük Selçuklu camileri ile benzerlik gösterir.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme* (Dağlı), IV, 121; W. Bachmann, *Kirchen und Moscheen in Armenien und Kurdistan*, Leipzig 1913, s. 69-74; Abdüsselam Uluçam, "Eski Vanda Selçuklu İzleri", *IV. Milli Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semine-*

Van
Ulucamii'nin
kalıntıları

Van Ulucamii'nin planı

ri Bildirileri (25-26 Nisan 1994), Konya 1995, s. 53-67; a.mlf., *Ortaçağ ve Sonrasında Van Gölü Çevresi Mimarlığı I-Van*, Ankara 2000, s. 28-34; a.mlf., "Eski Vandaki Mimari Anıtlar", *Kültür ve Sanat*, sy. 32, Ankara 1996, s. 19-24; Faiz Demiroğlu, "Vanda Ulu Camii", *İkinisan Gazetesi*, sy. 119, Van 07 Mart 1958; a.mlf., "Vanda Ulu Camii", a.e., sy. 120, 08 Mart 1958; G. Schneider, "Rekonstruktionen Seldschukischer Moscheen", *STY*, II (1968), s. 134-141; Oktay Aslanapa, "1970 Van Ulu Camii Kazısı", a.e., IV (1971), s. 1-15; a.mlf., "Kazısı Tamamlandıktan Sonra Van Ulu Camii", a.e., V (1973), s. 1-25; Selçuk Mülayim, "Van Ulu Camii Süsleme Özellikleri", *Erdem*, VI/16, Ankara 1990, s. 231-234; Mehmet Top, "Van Mihrapları", *Dünyada Van*, sy. 11, Van 1998, s. 16-19.

H. BANU KONYAR

Zile Ulucamii. Tokat'ın Zile ilçesinde yer almaktadır. Nasuh Paşa Camii adıyla da tanınan yapının son cemaat mahallinde bulunan ve ilk yapıya ait olan inşa kitâbesinden, Selçuklu Sultanı III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatı esnasında 665 (1266-67) senesinde Muhammed Zalûfî b. Ebû Ali tarafından yaptırıldığı anlaşılmakta ve Sadrazam Nasuh Paşa'nın Zile voyvodalıği sırasında (1611-1614) onun sağladığı maddî imkânlarla tamir edildiği bilinmektedir. Bu tamire ait kitâbe de son yenileme esnasında inşa kitâbesinin altına yerleştirilmiştir. XX. yüzyılın başlarında harap duruma gelen yapı yıktırılarak yerine bugünkü cami inşa edildiğinden ilk yapının mimarisi hakkında bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Zile Kaymakamı Süleyman Necmi Bey'in girişimi ve yöre halkının yardımlarıyla 1909'da yaptırılan bugünkü yapı keme taştan inşa edilmiştir. Kare planlı olan yapı yüksek sekizgen kasağa oturan tromplu kub-

be ile örtülüdür. Köşelerdeki yüksek tutulmuş sekizgen gövdeli ağırlık kuleleri de kubbe ile örtülmüştür. Harimi pandantiflerle geçişi sağlanan üç kubbe ile kuzeve doğru genişletilen caminin önünde üç bölümlü son cemaat mahalli yer alır. Dört mermer sütun üzerinde ortada ikisi mukarnaslı, yanlarda diğer ikisi baklavalı başlıklara oturan yuvarlak kemerli açıklıklı son cemaat yerinin üstü pandantiflerle geçişi sağlanan üç kubbe ile örtülüdür. Orta bölümde yer alan taçkapının tasarımında renkli taş panolar, iri silmeler ve mukarnas taklidi düzenleme dikkat çekicidir. Geniş bir niş içine alınan kapı kemeri üzerinde ve yan duvarlarda yenilemeye ait tarih kitâbeleri yer almaktadır. Nişin iki köşesi koyu renkli mermer sütunçelerle yumuşatılmıştır. Ahşap kapı kanatları iri madyonlu üçer aynalı olarak düzenlenmiş, bitkisel dekorlu bordürle çevrelenmiştir. Üstteki iki aynayı ayıran yüzeyde küfi kitâbeler mevcuttur.

Eklektik etkiler taşıyan dış cephede, dolanan konsol dizili saçakta ve alt pencereleri çevreleyen kaş kemerli çökertme çerçeveler dışında süsleme bulunmamaktadır. Üst sırada yuvarlak kemerli üçlü pencerelere sahip yapıda yüksek kasağın her yüzünde yuvarlak kemerli ikişer pencere

Zile Ulucamii'nin tamir kitâbesi

açılmıştır. Son cemaat yerindeki taçkapı dışında iki yanda yer alan yuvarlak kemerli kapıların üstleri yarım kubbe ile örtülü ahşap saçaklarla zenginleştirilmiştir. Harimde merkezî kubbeyi kuzey yönünde taşıyan iki serbest pâyeye kare kesitli olup köşeleri ve altlı üstlü çevresi kaval silmelerle yumuşatılmıştır. Kesme taş malzemeye yapılan mihrap üç yönde kıvrık dallı, bitkisel süslemeli geniş bir bordürle sınırlanmıştır. Nişin iki yanında ikişer burmalı sütunçe yer almaktadır; bunların başlıkları bir konsolla birleştirilerek üstlerine birer ışınal düzenleme işlenmiştir. Geometrik kompozisyonlu geniş bir bordür içinde iki yanı rozetli mihrap âyeti bulunmaktadır. Mukarnaslı mihrap nişi alta kaş kemerli sathî nişlerle yedi kenarlı olarak yapılmıştır. Geç dönem özelliklerini yansıtan kesme taştan minber oldukça sadedir. Kaş kemerli kapı açıklığı üzerindeki alınlıkta kabark iri bir çiçek, yan aynaların ortasında birer kabara, alt kısımlarda kabark çiçek, çarkıfelek motifleriyle alternatif biçimde yerleştirilmiş dilimli kemerli ve ajurlu açıklıklarla sathî nişler işlenmiştir. Geçiş açıklığı dilimli kemerli olup yuvarlak kemerli açıklıklı köşk kısmı piramit bir külâhla örtülmüştür. Caminin yenilenen minaresi de eklektik tarzdadır ve hafif içbükey yüzeylere sahip onaltıgen şeklinde düzenlenmiştir. Bu çokgen düzenleme şerefede ve petek kısmında aynen devam ettirilmiş ve alemlî armudî bir kubbecikle sonlandırılmıştır.

Zile Ulucamii'nin taçkapısı

